

Svatava Raková: Anglické kolonie v Severní Americe v 17. století.

1. vydání. Praha: Historický ústav, 1997, 398 stran, ISBN 80-85268-60-4.

V době, kdy se po určitém čase znovu začaly objevovat komentáře, v lepším případě analýzy a teoreticky či empiricky podložené studie o rozdílnosti americké a evropské identity a o jejich projekci v zahraniční politice (viz též *Mezinárodní vztahy*, 4/2002), je velmi užitečné vrátit se na onen pomyslný začátek, tj. do období formování americké společnosti. Ono formování probíhalo jak v protikladu k tehdejším evropským modelům uspořádání a správy společnosti, tak i pod jejich vlivem.

Přestože publikace Svatavy Rakové *Anglické kolonie v Severní Americe v 17. století* vyšla již v roce 1997 (následována o rok později mírně popularizovanější verzí *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni*),¹ jde o dosud nejpodrobnější a nejfundovanější odbornou práci na toto téma v Čechách. Je užitečným a vítaným doplněním informací, které český čtenář nalezne v *Dějínách států USA*,² v beletrizovaném popisu počátků (ne)amerického osídlení obou amerických kontinentů Josefa Opatrného *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci*³ či v Polišínského *Úvodu do studia vystěhovalectví do Ameriky*.⁴ Tato barvitá studie běžného života v koloniích, anglo-indiánského soužití, aplikace evropských a puritánských morálních norem, počátků otroctví a kořenů moderní americké politické kultury, spojené s návykem vládnout si sám, je také vynikající „přpravou“ na čtení Tocquevillovy *Demokracie v Americe*.⁵

Charakter celé publikace Raková předznamenává hned v úvodu. Poznává, že americká historiografie koloniálního období se díky novým metodám historické práce a teoretickým objevům (zahrnujícím sociální dějiny, dějiny pracovních vztahů, historickou demografii, kulturní antropologii či teorii znalosti), které od 60. let 20. století přicházely z Evropy, postupně vyvinula v jedno z „nejrozvinutějších, nejdůkladněji zpracovaných a patrně i teoreticky nejpokročilejších odvětví americké historiografie“.⁶ Díky tomuto přístupu a s ním spojenému přehodnocování mnohých mýtů a ortodoxních tezí o koloniálním vývoji jako o pouhé předeře k revoluci a k nezávislosti se otevřela perspektiva koloniálních dějin Severní Ameriky jako „období s nárokem na vlastní specifčnost a s pozoruhodnými vývojovými rysy, jež daleko více než přímou cestu k moderní zastupitelské demokracii připomínají meandry hospodářských a sociálních proměn s mnoha slepými uličkami, stěží pochopitelnými odbočkami a zdánlivými »kroky zpět«“.⁷ Tento teleologický přístup k dějinám se v 90. letech minulého století začal používat i na české historické scéně.

Anglické kolonie v Severní Americe v 17. století jsou podrobným popisem politického a právního vývoje prvního anglického osídlení v Severní Americe. Raková ve své monografii sestavuje obraz postupného vytváření různých modelů politické kultury koloniální Ameriky v první století její existence. Zajímavá je struktura práce; autorka se rozhodla pro geografické, nikoli chronologické kritérium členění jednotlivých částí knihy. Po šířeji pojaté úvodní kapitole o životě anglických osadníků v Severní Americe v prvním století po Kolumbovi Raková čtenáře provází vývojem, východiskem a charakterem jednotlivých modelů politické kultury rané koloniální Ameriky, odvíjejícím se nejen od různorodé geografické, klimatické a demografické reality, jež si vynutila „různé typy ekonomik a pracovních i rasových vztahů“, ale také od takových faktorů, jako je „nehmotná realita očekávání, realita představ jednotlivců o podobě, v níž se měl splnit jejich »americký sen«“.⁸ Autorce se daří poměrně vyhraněný novoanglický, středoatlantický a jižanský model postupně představit tak, že velmi plasticky a věrohodně dokládá své tvrzení o eklektické politické teorii, „na níž spočívají základy amerického konstitucionalismu“.⁹

Celá kniha má také určitou dynamiku. Úvodní kapitola i první čtyři geograficky specifikované kapitoly (počátky koloniálního osídlení zátoky Chesapeake, počátky Nové

Anglie a následně obě lokality za revoluce a v období restaurace) jsou daleko podrobnější a Raková v nich nastiňuje koloniální instituce a právní úpravy, které se mnohdy v určitých modifikacích objevují i v popisech středoatlantických a jižanských kolonií, takže si jejich charakteristiku či inspirační zdroje autorka může dovolit vynechat. Současně ovšem v prvních třech kapitolách tato zkušená historička věnuje více pozornosti než ve zbytku publikace každodennosti života kolonistů, a to jak odpovídajících elit, tak i běžných osadníků a později obyvatel měst. Je možná škoda, že Raková této stránce existence raných anglických kolonií v Severní Americe nevěnovala více prostoru, protože právě popis všedního života řadových obyvatel zemí (v souladu s francouzskou historickou školou *Annales*, která – zjednodušeně řečeno – přišla se širokým pojetím historického pramene) slouží jako ideální a plastické pozadí, na němž je možné pochopit logiku popisovaných jevů a procesů.

V úvodní kapitole historička líčí charakter a motivy osidlování Severní Ameriky anglickými kolonisty. Zdůrazňuje, že Nový svět pro Angličany začal mít skutečnou hodnotu teprve v okamžiku, kdy se stalo žadáným to jediné, co jim tehdy Severní Amerika mohla nabídnout, a sice půda.¹⁰ Upozorňuje na to, že anglické prvenství v severním Atlantiku bylo vlastně dílem náhody, neboť posádky britských lodí se ve skutečnosti snažily nalézt severní cestu do Orientu. Avšak s nástupem královny Alžběty na trůn se postupně vytvořily dvě základní podmínky k úspěšné územní expanzi: dostatek volného kapitálu a dostatečná motivace k rizikovým investicím. Ke vzniku tohoto příznivého klimatu přispělo bezpochyby i pirátství. Jakmile se Anglii naskytla příležitost ke zvrácení situace v Evropě „získáním převahy na koloniální periferii“ prostřednictvím zamýšleného přímého útoku na španělskou Ameriku, anglické šlechtické rody – nerozlučně spjaté s obchodem a s mořem – začaly podléhat myšlence na vybudování vojenské a obchodní osady na americkém území.¹¹

Pro mnohé čtenáře bude jistě novinkou, že pro kolonizaci Severní Ameriky angličtí šlechtici (potažmo podnikatelé) využili osobních zkušeností s kolonizací jiného „území barbarů“, a to Irsku. Angličané, vybavení formulacemi etických a právních zdůvodnění dvorských intelektuálů, Irsko i Severní Ameriku obývanou domorodými Indiány kolonizovali pod praporem morálních a civilizačních argumentů. Dobyvatelé Irska i kolonizátoři indiánských území se oháněli skutečně pozoruhodným zdůvodněním; největší překážkou „zcivilizování“ Irů a Indiánů a jejich následné christianizace kupodivu „nebylo exoticky znějící obvinění z kanibalismu, nýbrž nedostatek právního zakotvení soukromého vlastnictví půdy, vyplývající z irské praxe volných pastvin... Neexistence stálých sídel a tedy i pevného vlastnictví půdy náležela také mezi nejtypičtější příznaky, podle nichž bylo v soudobé literatuře o zámořských cestách domorodé etnikum zařazováno mezi barbarů.“¹² Od 80. let 16. století začíná tedy dominovat vyhlídka na vznik lidnaté osady, v níž by začal kvést obchod, řemesla a zemědělství a která by symbolizovala „úspěchy anglického národa i protestantské víry na kontinentu dosud ovládaném katolíky“.¹³ V té době vznikl první vyvrážený plán trvalé kolonizace, která by namísto protišpanělské pirátské základny usilovala o vybudování soběstačné kolonie, jež by Anglii umožnila zbavit se závislosti na španělských zdrojích. Raková ovšem upozorňuje na to, že nezbytné podmínky trvalého kolonizačního úspěchu, tedy v první řadě mír se Španěly a bezpečnost námořních cest po Atlantském oceánu a ve druhé řadě pak potřeba masového vystěhovalectví za půdou, v alžbětinské době anglickým kolonizátorům ještě chyběly.

V následujících sedmi kapitolách se autorka věnuje charakteristice a vývoji kolonií v okolí zátoky Chesapeake, v Nové Anglii, ve středoatlantické oblasti, na karibských ostrovech a konečně v obou Karolínách. Každá z těchto lokalit měla odlišné přírodní podmínky, ekonomiku, populaci, sociální stratifikaci a logicky také koloniální instituce a legislativní rámec. Institucionální i legislativní struktury, jimiž se posléze inspirovala americká konstituční architektura, samozřejmě reagovaly na tradice anglického politického myšlení, které si s sebou osadníci přivezli, stejně jako na měnící se (intervenční) politiku královského

dvora a rovněž na specifika jednotlivých osad, měst, kolonií, místních podmínek i problémů. Velkou roli sehrál rovněž étos kolonistů.

Zřejmě nejpodrobnější je kapitola věnovaná počátkům prvních kolonií v okolí zátoky Chesapeake, tedy Virginii a Marylandu a jejich vývoji v období anglické revoluce a restaurace, kdy docházelo k rozvoji ústavních institucí, které se v mnohém staly vzorem téměř pro všechny britské kolonie Nového světa. Ve Virginii vznikla první instituce prakticky neomezené vlády nad kolonií, která se vyznačovala větší nezávislostí na vládě a na jejímž základě vznikl první trvalý koloniální správní rámec – guvernér a jeho rada, později (1619) doplněné o místní zákonodárný sněm, první volené zákonodárné shromáždění Virginie a první parlament na území Ameriky vůbec.¹⁴ „*House of Burgesses*“ zastupoval zájmy místních plantážníků a vytvořil první koloniální zákony. Ve 20. letech 17. století se ve Virginii přeměnou neformálního vůdcovství uznávaných místních osobností do formálních veřejných úřadů postupně vytvářela rozsáhlá a fungující síť obecní samosprávy.¹⁵ Raková plasticky ukazuje, že v průběhu 17. století byla virginská politika převážně ve znamení osobních sympatií, ctížádostí a vášní, spíše než v duchu uvědomělého prosazování politického programu.

Přestože po celé 17. století Virginie zůstala nejdynamičtější a nejbohatší kolonií v okolí zátoky Chesapeake, její tabáková ekonomika bránila civilizačnímu pokroku, tedy „*nejen zřizování vzdělávacích a kulturních institucí, ale i kultivaci každodenního životního stylu a společenských mravů*“.¹⁶ Kromě toho vysoká „obrátkovost“ obyvatelstva bránila sociální stabilitě, především kolektivní paměti, pocitu kontinuity a smyslu pro sounáležitost. K tomu přispívala i velká roztroušenost plantáží a absence měst a osad. Tato výlučná závislost na tabákové kultuře trvala až do 60. let, přičemž prakticky všechny pokusy o ranou virginskou industrializaci ztroskotaly.¹⁷ Stabilita virginské společnosti tak i v období restaurace zůstala velmi křehká. Teprve se zrodem místní *gentry* se postupně vytvářel životaschopný systém místní samosprávy a soudní systém. Autorka dodává, že vize etnické integrace byla od počátku poznamenána vědomím civilizační nadřazenosti, ačkoli anglicko-indiánská manželství nebyla ničím neobvyklým. V 80. letech došlo však k „*záhadě virginských dějin*“ neboli k náhlé změně sociálního složení. Na konci 17. století se vyprofilovaly dva krajní póly virginské společnosti s jasně definovanými sociálními atributy: elita plantážnické *gentry*, nabízející rodinné kariéry, ale zdaleka nikoli „zahálčivá třída“, a naproti ní černošští otroci, až do 80. let nepočetná a ekonomicky nevýznamná složka obyvatelstva. Zde Raková připomíná rozdílnost pyrenejského práva, kde „*postavení doživotní služby bylo kodifikováno statuty římského práva*“, a práva na britských ostrovech, kde „*podobný stav z právního hlediska (s výjimkou válečných zajatců) neexistoval*“.¹⁸

Kapitoly věnované Nové Anglii, výstižně pojmenované *Od akciové společnosti k občanské samosprávě* a *Od puritánské samosprávy ke Commonwealthu*, ukazují podstatně jiný obrázek. Podněbí obdobné anglickému nevyžadovalo od osadníků aklimatizaci a umožňovalo jim zachovat si primární životní návyky. Důležitá byla schopnost reprodukce prvního obyvatelstva, díky níž kolonie záhy přestala být závislá na nově přichozích a rychle si vyvinula smysl pro dějinnou dimenzi.¹⁹ V rozvoji Nové Anglie sehrála rozhodující roli motivace. Zatímco do Virginie mířili mladí Angličané naplnění osobními cíli, do Nové Anglie imigrovali zralí lidé (často i celé vesnice, jejichž obyvatelé se navzájem dobře znali) prodchnutí kolektivní představou o budoucnosti a s cílem „*přenést starou Anglii*“ do Nového světa.²⁰ Nejdůležitějším určujícím prvkem byla puritánská víra „*Novoangličanů*“, zaručující vysokou sociální stabilitu, soudržnost a respekt ke správnímu řádu. Za těchto okolností nepřekvapí ani na svou dobu revoluční plymouthská dohoda (*covenant*), kterou podepsali dokonce i nájemní sluhové. Brzy vznikl kongregacionalistický model společenského uspořádání a John Winthrop začal (?) v odkazu na biblický Jeruzalém budovat své „*město na pahorku*“. S ním přišla i revoluční změna v pojetí *freemana* jako kteréhokoli člena kongregace a člověka s přístupem na všeobecný sněm. Po čase se vydě-

lila stálá vrstva významných mužů volených do odpovědných funkcí, jejichž primární kvalifikací byl zážitek náboženské konverze (tzv. *viditelní svatí*). Kromě zcela unikátní společenské stratifikace se tedy Nová Anglie a především Massachussetts vyznačovaly tím, že volební právo nebylo zpočátku vázáno na majetek, nýbrž na víru.²¹ I když se objevily též salemské hony na čarodějnice (kvůli nařčení ze sektářství a ze separatismu a na obranu jednoty novoanglických obcí), kongregacionalistický model, v němž po čase došlo k sekularizaci volebního práva, s sebou přinesl zárodky amerického ústavního systému. Raková také popisem trojího stupně právního zajištění soustavy novoanglických kolonií (*covenantů*, charty a smluv s Indiány o koupi území) popírá mýtus o vydobývání půdy, byť byly někdy smlouvy doplněny nedůstojnými prostředky, jako je alkohol či úplata.

O něco méně místa autorka věnuje středoatlantickým koloniím, tedy Novému Nizozemí, New Yorku, New Jersey, Pensylvánii a Delaware, které se staly druhým cílem anglické kolonizační vlny. Poutavě líčí unikátní kvakerský kolonizační podnik v Pensylvánii a atmosféru nebývalé náboženské a později i politické tolerance, která z kolonie vytvořila „jedinečný experiment plurality a tolerance“.²² Jako celek Raková zmíněné kolonie označuje za „bezpochyby nejúspěšnější podnik britské koloniální Ameriky“.²³

Na rozdíl od středoatlantických kolonií se na ostrovy Západní Indie a do Severní a Jižní Karolíny navzdory úrodné půdě, příznivému podnebí a přátelským domorodcům zrovna nehrnuli osadníci. Důvody pro to měli politické. Snažili se totiž vyhnout konfliktům se Španělskem, které hrozily v případě zakládání kolonií poblíž španělských držav. Cukerní ostrovy (především Barbados a Bermudy) se však v 18. století staly nejbohatší britskou kolonií v Severní Americe. Přestože se na téměř kompletně „mužských“ ostrovech, kde vládl vzhledem k vedrům spartský způsob života, s černocho zacházelo velmi tvrdě, absence institutu doživotního otroctví v anglickém právu ústila často v takové paradoxy, jako byly nesmyslně dlouhé pracovní smlouvy na Bermudách (19–99 let).²⁴ Teprve v 60. letech 18. století na Barbadosu vznikly první „černé kodexy“, v nichž byli černoši označeni za divoké barbary, neschopné přijmout civilizační zákony, které je třeba ovládat silou. Ačkoli barbadoské kodexy přejala i Jamajka, vznikla zde vzhledem k velké převaze černočů a k obavám bílých kolonistů tzv. *otrocká ekonomika*, v níž i černoši měli pro výpěstky pro vlastní konzumaci nárok na přiděl půdy a mohli se vyučit řemeslu, a dokonce mít učně.

Zcela na závěr se historička zabývá dějinami rané Karolíny, kterou označuje za sponátně kolonizovanou zemi nikoho se široce založenou liberální politikou a ústavou „značně futuristického charakteru“.²⁵ Jižní Karolína pak byla vůbec první americkou kolonií, mezi jejíž obyvatele se otroci mísili již od samého začátku. Černoši byli označováni za majetek – zčásti movitý a zčásti nemovitý –, a tím byl předznamenán budoucí vývoj dominantní otrokářské demokracie, v níž bylo postavení otroků systematicky definováno zákonem.

Raková, která je současně autorkou českého překladu americké ústavy,²⁶ studovala kořeny amerického konstitucionalismu. Díky této znalosti a výzkumu formování koloniální Ameriky si tedy může dovolit konstatovat, že zmiňovaný eklekticismus, tedy „přebírání nejrůznějších zkušeností a prověřování systémů známých z nejrůznějších dob, míst a vědních oborů, díky němuž se americké konstituční myšlení vyhnulo fanatické posedlosti univerzálním řešením, navazuje na tradice středoatlantického »tavicího kotle«, pestré směsice etnické, náboženské, rasové i sociální, v níž se dokázala spojit kvakerská tolerance Pensylvánie s politickým klikařením a frakční svárností obyvatel New Yorku. Tato koncepce bezpochyby ovlivnila Madisonovu koncepci klíčového významu střední vrstvy sociálního organismu – zájmových skupin, stran, hnutí a sdružení, z jejichž vzájemného střetávání vzejde vektor obecné politiky. Novoanglický perfekcionismus, víra v rozum, evangelium práce a ctností a především nadřazení obecných zájmů individuálním sklonům a sobeckým pohnutkám byly vtěleny do koncepce vlády, která, ač vzešla z přání lidu, je v ústavě konstruována natolik obratně, aby systém kontrolních mechanismů rozumu brzdil populistické“.

*ké »vášně«. Virginský (jižanský) důraz na individualitu, dravá podnikavost a víra v budoucnost, spoléhání na sebe a hrdá nezávislost pak ponechávají prostor k seberealizaci jedince.*²⁷

Monografie je vítaným zdrojem informací pro poučené laiky, studenty anglistiky a amerikanistiky, politology, ale plně uspokojí i fundované historiky. Rozhodně by neměla uniknout nikomu, kdo hledá informačně hutnou a současně čtivou studii o raném kolonizačním období Nového světa. Raková prokázala obdivuhodnou práci s (především sekundárními, ale zato vysoce výtěžnými) zdroji i s pramennou základnou. V souvislosti s barvitým jazykem této odbornice na dějiny britské Ameriky 17. a 18. století se však nelze vyhnout několika výtkám, směřovaným ovšem spíše do redakčních řad Historického ústavu. Knize by rozhodně neuškodilo podrobnější členění. Kapitoly nejsou vnitřně nijak strukturovány, což při jejich délce poněkud ztěžuje orientaci. Je rovněž škoda, že publikace nebyla doplněna žádným obrazovým materiálem, především mapami a dobovými kresbami. A konečně, ve výtiscích zůstalo poměrně dost tiskových chyb. Přesto však jde o velmi cenný příspěvek k poznání počátečních fází života a uspořádání moderní americké společnosti.

Lucie Königová

¹ Viz Raková, Svatava: Dobrodruzi, puritáni a Indiáni. Praha: Libri, 1998.

² Viz Tindall, G. B. – Shi, D. E.: Dějiny států USA. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994.

³ Viz Opatrný, Josef: Objevitelé, dobyvatelé, osadníci. Praha: ROAD, 1992.

⁴ Viz Polišenský, Josef: Úvod do studia vystěhovalectví do Ameriky. Praha: Karolinum, 1995.

⁵ Viz Tocqueville, Alexander de: Demokracie v Americe, I–II. Praha: Lidové noviny, 1992.

⁶ Raková, Svatava: Anglické kolonie v Severní Americe v 17. století. 1. vydání. Praha: Historický ústav, 1997, s. 8.

⁷ Tamtéž, s. 8.

⁸ Tamtéž, s. 348.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Viz tamtéž, s. 12.

¹¹ Viz tamtéž, s. 17.

¹² Tamtéž, s. 19.

¹³ Tamtéž, s. 23.

¹⁴ Viz tamtéž, s. 49–50.

¹⁵ Viz tamtéž, s. 55.

¹⁶ Tamtéž, s. 70.

¹⁷ Viz tamtéž, s. 131.

¹⁸ Tamtéž, s. 151.

¹⁹ Viz tamtéž, s. 76.

²⁰ Viz tamtéž, s. 77–80.

²¹ Viz tamtéž, s. 167–171.

²² Tamtéž, s. 297.

²³ Tamtéž, s. 263.

²⁴ Viz tamtéž, s. 312.

²⁵ Tamtéž, s. 331–333.

²⁶ Viz Raková, Svatava: Americká ústava 1787. Praha: Komenium 1991.

²⁷ Raková, Svatava: Anglické kolonie v Severní Americe v 17. století, cit. dílo, s. 349.